

International Refereed Journal

Karaelmas Journal of Educational Sciences

Journal Homepage: ebd.beun.edu.tr

Upon the Applicability of Montessori Model in Islamic Religious Education

Ayhan YURDAGÜL¹, Mehmet ŞANVER²

Received: 23 November 2018, Accepted: 11 May 2019

ABSTRACT

The aim of this study was to search the Montessori method of education which was developed by Maria Montessori -an Italian medical doctor- who opened her first classroom, the Casa dei Bambini, or Children's House, in a tenement building in Rome in the early 20th century. And to analyze how and to what extent the Montessori Method and its philosophy are applicable to Islamic teachings and education. Though Montessori Method has been used for more than 100 years around Europe, It is still new for educators in Turkey. Taking into consideration this fact; In this search, firstly, Maria Montessori's her own studies and books have been analyzed and read, the books and other studies such as articles and master studies on her method and principles were revised. Secondly, applications used in Islamic religious Education, methods implied in holy book Quran and used by Prophet Muhammad (p.b.u.h) were reviewed and approaches of the Islamic scholars of modern and classic era of Islamic religious education were also revised and finally, after making the analyze of the differences and similarities between the approaches and philosophy of Islamic religious education methods and Montessori Method, this study tried to compare Montessori Method and Islamic Religious Education methods in terms of their overlapping points and approach differences.

Keywords: Education, Religious Education, Islamic Education, Montessori, Alternative Education.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Developed societies that can read the society, the individual and the important relations between them accurately begin to realize that religious education is more vital than ever in an increasingly diverse society and needs a higher status. The moral prescriptions, constructive and regulatory solutions offered by religions cannot be ignored. In this study, It is aimed to reveal to what extent the Montessori Model which is one of the most important educational model in many parts of the world with its 100 year old fame is applicable to Islamic teachings and education. This search tries to discover what are the overlapping points and approach differences between Montessori method and Islamic Religious Education methods after making the analyze of each method separately.

Methods

In this search, Firstly, Maria Montessori's her own studies and books have been analyzed and read, the books and other studies such as articles and master studies on her method and principles were revised. Secondly, applications used in Islamic religious education, methods implied in Quran and used by Prophet Muhammad were reviewed a literature review on the approaches of the Islamic scholars of modern and classic era of Islamic religious education was made.

Results and Discussion

¹ PhD student, Bursa University of Uludag, Social Sciences Institute, Department of Philosophy and Religious Studies, Religious Education.

² Assist. Prof. Dr., Bursa Uludag University, Faculty of Theology, Department of Philosophy and Religious Studies. mehmetsanver@hotmail.com
orcid.org/0000-0001-8710-4459

Applying Montessori educational approach in an important area such as religious education will be very beneficial. Especially in today's world, it is of great importance to get support from alternative approaches due to the notions of morality, values and spirituality whose importance and necessity are still more understood. But this model should not be blindly applied with Montessori's world view to our children, but it must be adapted to our own faith and the Islamic framework and must be benefited from it in accordance with the Prophet's sunna, taking the overlapping issues and tissue incompatibilities into consideration. Because, it may be said that in both educational approaches, it is aimed to raise an individual who is proper to the consent of God. Because Montessori concludes his work called "Absorbent Mind" with this prayer which she considers to be the only curriculum: 'God, help us unravel the mystery of childhood so that we can recognize, love and serve the children in line with your justice and your sacred will.' But it should not be overlooked that Montessori reflects the understanding of God of the Christian Western world, while Islamic education has the Allah belief of the Muslim World.

Conclusion

The aim of Montessori is not to create geniuses in education, but to allow each child to create and develop themselves based on their own abilities and potential powers. Montessori tries to do this by pulling the teacher back, hiding it in the environment. She wants the child to taste the feeling of self-accomplishment most intensely. At this point it should be noted that human beings can grasp the truth with the mind alone, but this grip capacity is exhausted somewhere and outside support becomes essential. Had it not been so, Allah would not have sought to send educators and prophets to various times, geographies and societies. There are balances in life. Systems are built on these balances. This balance requires different positions to each unit. When one's location changes, others are affected, and the functioning balance can be distorted. In education, all kinds of changes such as over-securing the teacher, highlighting the student very much, pushing the environment very much backward, or vice versa, may have harmful effects on the other. Therefore, it would be appropriate to say that the measures such as "balance, middle course, middle way (true path) will shed light on our way.

İslâm Din Eğitiminde Montessori Modelinin Uygulanabilirliği Üzerine

Ayhan YURDAGÜL¹, Mehmet ŞANVER²

Başvuru Tarihi: 23 Kasım 2018, **Kabul Tarihi:** 11 Mayıs 2019

ÖZET

Bu araştırmanın amacı İtalyan bir tıp doktoru olan Maria Montessori tarafından 20.yy'ın başlarında 'Çocuk Evi' adıyla başlatılmış olan Montessori eğitim modelini yazınsal olarak araştırmak, bu modelin din eğitimi konusuna yaklaşımını, sağladığı açılımları ve bu açılımların İslam din eğitimi örneğinde nasıl ve ne derece uygulanabileceğini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda ortaya çıktığı topraklar ve uygulama alanı bulduğu ülkeler açısından bir asrı çoktan aşmış olan; ülkemiz eğitimcileri içinse neredeyse yeni sayılan bu eğitim modelinin kurucusu Maria Montessori'nin eserleri incelenmiş, hakkında yazılmış kitap, makale, araştırma, tez, internet kaynakları vb. çalışmalar gözden geçirilmiş ve çeşitli veriler toplanmıştır. Daha sonra İslam din eğitiminde uygulanan metotlar, Kur'an-ı Kerim ve İslâm peygamberinin uygulamaları, önemli klasik dönem ve modern İslam eğitimcilerinin yaklaşımları da dikkate alınarak, her iki yaklaşım ayrı ayrı ele alındıktan sonra, örtüşükleri noktalar ve yaklaşım farklılıkları çerçevesinden yaklaşılarak mukayese edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Din Eğitimi, İslami Eğitim, Montessori, Alternatif Eğitim.

1. Giriş

İnsanlar, nerelere yatırım yapmanın kârlı olacağı gibi konularda fikir alışverişinde bulduklarında genelde; gayrimenkul, değerli maden, döviz gibi sonuçlar ortaya çıkar. Bu çıkan sonuçların arasında çoğunlukla yer almasa da; kısa, orta ve uzun vadede en kârlı yatırımın insana yapılan yatırım olduğu, eğitimin de bu yatırımın ana malzemesi olduğu artık genel kabul gören bir gerçektir. Eğitimin genel çerçevesi içinde 'din eğitimi' başlığını; toplumu, bireyi ve aralarındaki önemli ilişkileri okuyabilen toplumlar oldukça önemsemekte ve üst soralara taşımaktadırlar. Dinlerin insanlara sunduğu ahlâki reçeteler, yapıcı, düzenleyici çözümler görmezden gelinemez. Hele ki konumuz gönderilen son peygamberle her açıdan tamamlanmış din olan 'İslâm' olunca, eğitim bahsi daha çok önem kazanmaktadır. Anlatılması gereken hakikatin ağırlığı ve önemi ölçüsünde de kullanılacak yöntem ve yaklaşımların mahiyeti öne çıkmaktadır. Bu bağlamda uygulanan en çağdaş, etkili, başarılı metotlar takip edilmeli ve 'uygunluğu nispetinde' İslami eğitim çerçevesinde değerlendirilmelidir kanaatindeyiz. Bu çalışmanın ana muhtevası bu düşünceden hareketle ortaya çıkmıştır. Montessori eğitim modeli, bugün vardığı nokta itibarıyla dünyanın belli başlı gelişmiş ülkelerinde geniş uygulama alanları bulmuş ve eğitim hedeflerinin gerçekleştirilmesi noktasında önemli başarılar elde edilmesini sağlamıştır. Ülkemizde de din eğitimi açısından bu önemli akımın görmezden gelinmemesi ve bu eğitim yaklaşımından mümkün mertebe istifade edilmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

2. İslâm ve Eğitim

İnanma hissi insanoğlunda yaratıldığından beri, fitratı gereği vardır. Bununla birlikte insan yaratıldıktan sonra kendi haline terk edilmemiş ve bir takım yasalarla kuşatılmıştır. Etrafını saran bu yasalar çerçevesinde öğrenip, öğrendiklerini aktararak gelişen insanoğlu için bununla da yetinilmemiş, periyodik olarak kitaplar (ilahi vahiy) ve peygamberler ile desteklenmiş (Kalın, 2002), bu anlamda zafiyet görüldükçe de bir nevi takviye edilmiştir. İşte bu takviye sürecine ve başından sonuna kadar bu işleyişe 'eğitim' diyebiliriz. Bu durumda, Peygamberlere 'eğitici', indirilen kitaplara da 'müfredat' demenin isabetli olacağı kanaatindeyiz. İslâm dininin Peygamberi Hz. Muhammed, "Ben ancak bir öğretmen olarak gönderildim" (İbni Mace, Mukaddime, 17) hadisiyle bu düşüncemize bir dayanak oluşturmaktadır.

¹ Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı.

² Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi Anabilim Dalı.
mehmet-sanver@hotmail.com, orcid.org/0000-0001-8710-4459

İnsan, zafiyet yönüyle de, mukavemet yönüyle de farklı özellikler gösterebilen bir varlıktır. Dolayısıyla bu yönü itibarıyla de periyodik olarak bir eğitime ihtiyacı olduğunu görmekteyiz.

Eğitimin insan için önemini ifade ettikten sonra, İslâm dini açısından da vazgeçilmez bir öneme sahip olduğundan bahsetmek istiyoruz. İslâmî literatürde ‘eğitim’ kelimesi yerine daha ziyade ‘terbiye’ kelimesine rastlıyoruz. Arapça asıllı olan bu kelime r.b.v. (rubuv) maddesinden türemedir (Canan, 1984) ve sözlükte; artmak, çoğalmak, meydana gelmek, çocuğu yetiştirmek, büyütüp beslemek, ıslah etmek, düzeltmek, idare etmek, işini üzerine almak, düzene koymak gibi anlamları olan kapsamlı bir kelimedir (Bayraktar, 1997).

Günümüzdeki kullanımıyla bir miktar köşeye sıkıştırılıp daha ziyade ‘ahlâk eğitimi’ manasında daraltılsa da, aslında kelimenin kökeni ve literatürdeki kullanımının daha kapsamlı olduğunu görmekteyiz.

‘Terbiye’ her türlü eğitim ve öğretim faaliyetlerini ‘ta’lim ve te’dip’ kelimelerinin de yardımlarıyla karşılayan bir kelimedir. Öyleyse değindiğimiz bu üç kavramı anlamadan İslâm’ın eğitime bakışını netleştirmemiz zor görünmektedir. Aydın (2017) bunları şöyle bir tanım içinde toparlamaktadır: “Bireylerin öğrenmeleri kılavuzlanarak (ta’lim) insani potansiyelini geliştirmesine yardımcı olmak suretiyle (terbiye), insani meziyetler kazanmasına ve bu yolda ilerlemesine rehberlik etmek (te’dib)”.

Üzerinde durmamız gereken bir diğer kelime de Kur’an-ı Kerim’de sıkça tekrarlanan ‘rab’ kelimesidir. İlk ve mutlak terbiyecisi olması, bu mürebbi vasfının her an devam etmesi ve özellikle insanların terbiyesi hususunda vekiller tayin etmesi (Bayraktar, 1997) cihetiyle Allah (c.c.) ‘rab’ ismiyle terbiye konusunda oldukça önemli bir yer tutmaktadır. ‘Âlemlerin eğiticisi’(Kalın, 2002), efendi, sahip, düzene koyan, tedbir eden, terbiye ve tenmiye eden, maddi, manevi kemale erdiren Allah (Bayraktar, 1997) anlamlarında ki bu kelime ve dolayısıyla Allah’ın ‘Rab’ olma vasfı, aslında İslâm inancı açısından eğitim hususunun gayet açık bir şekilde ifade edildiğini, önemsendiğini, insan ve din ilişkisinde eğitimin oldukça önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Zernuci, ‘Ta’lim-ül Müteallim’ adlı eserinde Hz. Muaz Bin Cebel’in şu sözünü aktararak, hem eğitim ve öğretimin sürecini ve döngüsünü, hem de İslâmî anlamda maksatlarının altını çizmek istemiştir: “İlim öğrenin; zira ilmin öğrenilmesi haşyet/Allah korkusudur. İlim talep etmek ibadettir. İlimi tekrar etmek tesbihtir, ilmi arayıp araştırmak cihattır, onu bilmeyenlere öğretmek sadakadır, bilenlerle paylaşmak da Allah’a yakınlıktır (Zernuci, 2013).”

2.1. Kur’an ve Sünnette Uygulanan Eğitim İlke ve Metodları

Bir dinin herhangi bir konuya yaklaşımını bütünsel olarak tespit edebilmek için öncelikle dereceli olarak o dinin kaynaklarına ve en önemli temsil şubelerine bakmak gerekir. Araştırmamızın konusunun İslâm dini olması itibarıyla, bu kaynaklar Kur’an ve Sünnettir. Tabiatıyla, çalışmamızın sınırlılığı içerisinde göz önünde bulunduracağımız kaynaklar da bu iki önemli kaynak olacaktır.

Konuya eğitimin faileri noktasından baktığımız takdirde, yani eğitimciler/terbiyeciler açısından yaklaştığımızda da karşımıza aynı minvalde bir sınıflandırma çıkmaktadır:

- a. İlk, tek ve mutlak terbiyecisi olan Hz. Allah.
- b. Mutlak manada olmayan diğer terbiyeciler
  - Melekler
  - Peygamberler
  - Anne-Baba
  - Öğretmenler (Bayraktar, 1997)

Bu sınıflandırma yaklaşımında Allah’ın mutlak terbiyecisi olarak tespit edildiğini ve peygamberlerin de bu görev için tayin edilen vekiller olduğunu görmekteyiz. Diğerleri de bu işleyişin devam ettiricisi, sürdürücüsü olarak nitelendirilmişlerdir. İslâm’ın eğitime yaklaşımını en iyi şekilde ‘müfredat kitap’ olarak nitelendirdiğimiz kaynak ve uygulayıcısı olarak tayin edilmiş Hz. Peygamber’in sünnetine bakarak anlayabiliriz. Bu anlamda ikisini ayrı ayrı değerlendirmek yerine aynı başlık altında ele almaya çalışacağız.

Bilinmektedir ki Kur'an-ı Kerim'in ayetleri ve mesajları Hz. Peygamber'in hayatında şekillenmekte ve en ideal uygulama alanını burada bulmaktadır. O yüzdendir ki; Hz. Peygamber'in eşi Hz. Aişe, onun ahlâkını soran sahabe: 'Onun ahlâkı Kur'an'dır' (Müslim, Müsafirin, 139; Davud, Tatavvu, 26) cevabını vermiştir. Uygulamak üzere getirdiği sistemi bu denli sindirmiş, onunla yekvücut olmuş bir 'muallim', İslâm ve Müslümanlar için büyük bir avantaj olarak görülmelidir. Ayrıca belirtmelidir ki; dünyanın büyük eğitimcileri arasında yalnız İslâm eğitimcisinin yaşayışı, noktası noktasına her anıyla kaydedilmiş ve günümüze ulaşmıştır (Özbek, 1991). Bu da diğer bir hususiyet olarak öne çıkmaktadır.

Hız. Peygamber'in Allah tarafından eğitildiğine inanmaktayız. Çünkü o, eğitim açısından en hayati öneme sahip çağında yetim ve öksüz kalmıştır. Buna rağmen, yetiştiği sosyo-kültürel çevre daha ziyade Ebu Cehil ve Ebu Lehep karakterinde insanların yetişmesine elverişli olduğu halde ve 40 yaşına kadar hiçbir vahiy almamış olmasına rağmen, bu denli sağlam bir karakter ve kişilikle yetişmiş olmasında Yüce Allah'ın etki ve katkısının olduğunu görmezden gelemeyiz. (Buyrukçu, 1997)

Bundan dolayıdır ki, Kur'an'ın kendine has güçlü bir eğitim/terbiye anlayışı vardır. Evvela yaptığı şey, insanın kalbine Allah'a ve ahiret gününe imanı yerleştirmektir. Yani Kur'an, işe öncelikle bir zihniyet dönüşümüyle başlamıştır. Daha sonra duygularını uyararak, aklını ikna etme yolunu izlemiştir. Bu şekilde insanın aklını, duygularını ve kalbini birlikte ele almıştır. Bunu zorlamadan, insan fitratını dikkate alarak gerçekleştirmiştir. (Bayraktar, 1997) Uyguladığı bütün tebliğ ve eğitim metodlarını da yine bu şekilde insanın yaratılış tabiatını dikkate alarak tatbik etmiştir (Şanver, 2015).

Gaye kadar uygulanan metotların da büyük önem arzettiğini düşünüyoruz. İngiliz filozof Bacon: "Doğru yolda yürüyen bir topal, yolunu şaşırılmış bir koşucudan daha önce hedefine varır" sözüyle hedefe ulaşmak için tercih edilen yolun, yani metodun önemine değinmektedir (Şanver, 2015). Bu noktadan hareketle Kur'an ve sünnette rastladığımız başlıca eğitim metodlarını ve bunların dayandığı ilkeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Metotlar: Takrir (anlatma) metodu, soru-cevap metodu, örnek edinme (model alma) metodu, ibret ve öğütle terbiye metodu, kıssa ile eğitim metodu, darb-ı meselle eğitim metodu, teşvik ve sakındırma metodu, egzersiz ve tekrar metodu, ikna ederek eğitime metodu, duyguları eğitime metodu, yaparak-yaşayarak eğitim metodu, tartışma metodu, karşılaştırma metodu (Bayraktar, 1997; Özbek, 1991; Şanver, 2015).

İlkeler: Bütünlük (totalite) ilkesi, tedricilik (aşamalılık) ilkesi, muhataba görelilik ilkesi, süreklilik ilkesi, menfaat ve karşılık gözetmeme ilkesi, düşünme-düşündürme ilkesi, zorlamama (hürriyet) ilkesi (Şanver, 2015).

Bu ilke ve metodlar çerçevesinde İslâm insanlığa, gerek teorik, gerekse pratik açıdan son derece somut ve özgün bir eğitim sistemi sunmuştur. En ideal uygulamasını da hayatın her sahasında birebir örnek olan yaşantısı ile Hz. Peygamber'de görmek mümkündür.

2.2. İslam Eğitiminde Öğretmen

İslam inancında Allah mutlak mürebbi/eğiticidir (Fersahoğlu, 1997). İnsanı yaratan, bilinmek ve tanınmak isteyen, terbiye eden, terbiyesi mutlak manada devam eden, ayrıca ilk ve tek terbiyeci olma özelliğini kendinde bulunduran da yine Allah'tır. Lakin O, özellikle insanların terbiyesi meselesinde kendine melekler, peygamberler, alimler, öğretmenler vb. gibi muhtelif vekiller tayin etmiş ve görevin yürütülmesini onlara tevdi etmiştir (Bayraktar, 1997). Hz. Peygamber'in 'Alimler peygamberlerin varisleridir' (Buhârî, 'İlim', 10; İbn Mâce, 'Muqaddime', 17) hadisi de böyle bir silsile oluşturmamızda bize dayanak teşkil etmektedir. Yani Allah Teala, kendine vekil olarak melekleri ve peygamberleri tayin ederken; Hz. Peygamber de bu veraseti alimlerle sürdürmüştür.

Eğitim için en yalın haliyle tecrübelerin aktarımı dersek, öğretmen bu tecrübeleri aktaran kişidir ve bu anlamda önemi inkâr edilemez. Çünkü yaşanmış deneyimlerden yararlanmak her halükarda oldukça ergonomik bir durumdur. Dolayısıyla eğitim konusunda öğretmen en önemli unsurlardan biridir ve İslami eğitim düşüncesinde bu makama büyük değer atfedilmektedir.

İnsan dünyaya son derece acz ve ihtiyaç halinde gelmektedir. Yaratılışındaki melekeleri gelişmeye ve tekamüle gereksinim duymakta, bilim ve teknoloji durmadan gelişmekte, her türlü ihtiyaçlar da buna paralel olarak artmaktadır. Bunlara ilmin sınırsız oluşu, insan bilgisinin oldukça sınırlı olması, dini ihtiyaçlar, meslek ve sanatların öğrenilme mecburiyetleri de eklenince (Bayraktar, 1997), öğretmenin

rolü ve önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Böyle bir öneme sahip olan öğretmenin vasıfları Bayraktar (1997) tarafından şöyle sıralanmaktadır:

- “Meslek sevgisi
- Feraset
- Sevgi, şefkat, merhamet
- Allah korkusu
- Güzel ahlak
- Vakar
- Tevazu
- Afv
- Sabır
- Adalet, eşit muamele
- Örnek olma”

İslami eğitim düşüncesine, dünyanın farklı coğrafyalarında muhtelif zamanlarda yaşamış alimlerin, din büyüklerinin; tarihte, siyasette, bilim ve sanatta kalıcı izler bırakmış şahsiyetlerin önemli katkılar sağladıklarını bilmekteyiz.

İslam alimlerinin, eğitimcilerinin iyi bir öğretmende olması konusunda hemfikir oldukları bu hususiyetleri de şöyle özetleyebiliriz:

- Allah rızasını gözetmeli,
- Öğrenciyi evladı yerine koyup, şefkat ve merhametle yaklaşmalı,
- Vazifesini sevmeli ve kıymetini bilmeli,
- Sert yasaklar koymak yerine, ima yoluyla yumuşak şekilde yönlendirmeli,
- Bildiği ile amel etmeli, sözü ve davranışı bir olmalı,
- Sabırlı ve yumuşak huylu olmalı,
- Tevazu sahibi olmalı,
- Feraset sahibi olmalı, öğrencisini iyi tanımalı ve ona göre yaklaşmalı,
- Her soruyu cevaplamak zorunda hissetmemeli, bilmiyorum diyebilmeli,
- Öğrenciyi faydasız ilimlerden men etmeli,
- Öğrenciye değer vermeli ve onu hakir görmemeli,
- Yeri geldiğinde öğrencinin delilini kabul etmeli.
- Öğrencinin öğrenme iştiağını diri tutmasını bilmelidir.
- İyimser olmalı (Akyüz, 1999; Bayraktar, 1997).

3. Montessori ve Eğitim

Dünyada zaman içinde değişen birçok şey gibi eğitim anlayışı da değişmiş, çok yönlü değişkenler çerçevesinde yepyeni şekiller almıştır. Özellikle yükselen özgürlükçü düşünceler eğitim anlayışını etkilemiş, 19. yy'da; 'alternatif eğitim', 'yeni eğitim', 'eğitimde anarşist yönelimler' gibi söylemler dillendirilmeye başlanmıştır. Muhtelif felsefeciler, fikir adamları ve teorisyenler tarafından bu yönelimler temellendirilmeye çalışılmış ve belirli çerçeveler oluşturulması amaçlanmıştır. Bahsi edilen bu fikir ortamı, eğitimde özgürlükçü fikirlerin hararetle savunulduğu yeni bir pedagojiyi ortaya çıkarmıştır (Korkmaz, 2005). Farklı coğrafyalardan birçok fikir adamının katkıları olsa da bu 'özgürlükçü eğitim'in

temelleri felsefi olarak Fransız düşünür J.J. Rousseau'nun (1712- 1778) eğitim görüşlerine dayandırılmaktadır (Korkmaz, 2005).

Yaşadığı dönem olan 18. yy ve sonrasında birçok konuda olduğu gibi eğitim konusunda da derin izler bırakan J.J. Rousseau özetle şunların üzerinde durmuştur:

- İnsan kendi için eğitilmelidir.
- Birey, her türlü dışsal otorite ve dayatmadan bağımsız olarak kendi eylemlerinin denetimini elinde tutmalı; itaat, tahakküm ve diğer baskıcı yöntemler olmamalıdır.
- Eğitimin merkezinde baskıcı kurallar değil, çocuğun ihtiyaçları ve istekleri yer almalıdır.
- Her çocuğun farklı olduğu göz önünde bulundurulup, eğitimin içeriği çocukların gelişim dönemlerine uygun hale getirilmelidir (Korkmaz, 2005).

Fransız düşünürün eğitim görüşlerini hayata geçiren ilk kişi aslında İsviçreli eğitimci Johann Heinrick Pestalozzi (1746-1827) olarak düşünülebilir. Pestalozzi, ülkesinin çeşitli köylerinde, ekonomik imkânsızlıklar nedeniyle kısa sürede kapansalar da, bu felsefe doğrultusunda okullar açmıştır. Daha sonra bu okulları ziyaret ederek başlayan bu eğitim hareketini bir basamak daha yukarıya taşıyan kişi Alman eğitimci Friedrich Wilhelm Froebel (1782-1852) olmuştur. Froebel, 'çocuk bahçesi' adıyla tarihin ilk anaokullarını açmış ve anaokullarının babası olarak anılmıştır (Durakoğlu, 2010). Bu bilgiler ışığında Montessori'nin "çocuk evi" projesi, hayata geçirdiği eğitim modeli, beslenme kaynakları da anlaşılmıştır. Her ne kadar Montessori eserlerinde Rousseau'yu doğrudan bahis konusu yapmasa da (Korkmaz, 2005) düşünce yapısındaki alternatif eğitim, yeni eğitim, otorite ve eğitim gibi kavramlarda 'kendi kendine eğitim'in öncüsü (Durakoğlu, 2010) olarak kabul edilen J.J. Rousseau'nun etkisi göz ardı edilemez.

Yaşadığı asrın düşünsel yapısı ve entelektüel beslenme kaynakları özetle verilen Maria Montessori, devraldığı ve deyim yerindeyse zirveye çıkardığı bu eğitim modelini nasıl başlatmış ve süreci nasıl devam ettirmiştir? Ülkesi İtalya'nın ilk kadın tıp doktoru olan Maria Montessori (1869-1952) daha sonra psikiyatri alanında uzmanlaşmış, aldığı felsefe, psikoloji ve antropoloji eğitimleriyle de bu alandaki yetkinliğini arttırmıştır (Oğuz ve Akyol, 2006).

Montessori dönemin uzmanlarının zihinsel özürü çocuklara yaklaşımlarını temelden yanlış bularak, bu çocuklara tıbbi müdahaleden ziyade eğitsel müdahalede bulunulması gerektiğini ileri sürmüştür. Itard ve Sequin'in Fransa'da zihinsel engelli çocukların eğitimi ile ilgili çalışmalarından da faydalanarak (Eratay, 2011), kafasında artık yavaş yavaş şekillendirmeye başladığı eğitim modelini normal çocuklar üzerinde de uygulamak istediğini yüksek sesle dillendirmeye başlamıştır. Bunu ilk fırsatta -1907'de Roma'da açılan ve kendi ismi ile anılan 'Çocuk Evi' projesi (Oğuz ve Akyol, 2006) ile- hayata geçirmiş ve yaklaşık iki yıl içinde kafasındaki modeli şekillendirmiştir. O artık dünyanın merakla takip ettiği, eğitim konusunda oldukça özel bir yere oturduğu bir şahsiyet olmuştur.

O halde dünya eğitim tarihinde bu kadar yankı uyandıran Montessori'nin savunduğu temel ilkelerden de kısaca bahsetmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

3.1. Montessori'nin Savunduğu Temel İlkeler

Hakkında çok sayıda çalışma yapılmış bu eğitim modeline birçok farklı açıdan yaklaşmak mümkündür. Konu; çevre, çocuk ve öğretmen (Oğuz ve Akyol, 2006) olmak üzere Montessori'nin ciddiyetle üzerinde durduğu üç önemli sac ayağı çerçevesinde ele alınacaktır.

3.1.1. Montessori ve Çevre: Önceden Hazırlık

Montessori için üç önemli unsurdan biri olan 'çevre'; ortam, eğitimin zemini ve eğitim materyallerinden oluşmaktadır. Montessori; hem fiziksel hem ruhsal, her açıdan çocuğun kullanımına uygun, ona üzerinde tasarruf hakkı veren, son derece yalın tasarlanmış, müdahale edip kendine uydurabileceği, "kendini güvende hissedebileceği" (Topbaş, 2017) bir eğitim ortamının önemini her fırsatta vurgulamaktadır. Ona göre çocuklar, ancak bu şekilde doğal özelliklerini ortaya koyabilecek ve kendileri olabileceklerdir (Montessori, 2016). Çocuk, ezilmiş, horlanmış, kenara itilmiştir. Hatta yakın zamana kadar kendi boyunda bir iskemlesi bile olmamıştır (Montessori, 1992).

Bu eğitim kuramında öğretmen, özellikle görünürde geri plana çekildiği için, çevreye, eğitim ortamına özel bir anlam yüklenmiş ve ekstra işlevler eklenmiştir. Aslında bu eğitim modelinde 'öğretmen' çevreye gizlenmiş, ya da kısmen ortama yedirilmiş de diyebiliriz.

Önceden hazırlık, bu yaklaşımda çok önemlidir. Çocukların yaş grubu, özellikleri, öğretilmek istenen program ve diğer etmenler de göz önünde bulundurularak detaylı ve derinlikli bir hazırlık söz konusu olmaktadır. Bu önceden hazırlanan çevre, artık çocukların keşfetmesi için hazırdır. Bunun için onlara bir dizi 'duyu anahtarları'(Oğuz ve Akyol, 2006) verilir ve bir anlamda çevre ile baş başa bırakılır. Bu baş başa kalma durumunda insanların duyuları oldukça önemlidir. Özellikle beş duyu çocuğun çevreye, ortama dokunabildiği, algılayabildiği beş önemli kapıdır. Ve iletişim bu kapılardan sağlanacağı için de doğru ve yerinde hazırlanmış uyaranlar oldukça fayda sağlayacaktır. Montessori, materyallerini hazırlarken bu durumu dikkate almıştır.

Ayrıca bu materyaller, gelişigüzel seçilip hazırlanmamış; deneysel çalışmaların sonucu oluşturulmuştur. Sınıftaki her çocuk özgürce seçtiği -özellikle her birinden birer tane bulunan-materyalle istediği uzunlukta meşgul olur. Hata kontrolüne ve öz denetime imkan tanıyan bu eğitim araç gereçleri kendi kendine öğrenmeye de bu şekilde imkan tanır (Korkmaz, 2005).

Montessori'de ortamın sahip olması gereken bir diğer özellik de rekabetsiz olmasıdır. Yukarıda belirttiğimiz her oyuncaktan birer tane olması durumuna rağmen rekabet duygusu istenmemekte, her çocuğun başarısını kendisinin bir önceki işine göre belirlemesi gerektiği, başka öğrencilerle kendisini mukayese etmemesi gerektiği vurgulanmaktadır (Topbaş, 2017).

Özetle; çocuğun doğa ve doğal gerçeklikle temasına imkan sağlayan, çocukların boylarına, fiziksel özelliklerine, ihtiyaçlarına göre hazırlanmış bir ortama sahip, sınıftaki mevcut eşyaların oyuncak değil, gerçek nesnelere olduğu; çok süslü, karmaşık eşyalar yerine, sade, zevkli, uyumlu hazırlanmış ve her haliyle hayatın gerçekliğine dokunan bir çevre Montessori için en uygun çevredir (Oğuz ve Akyol, 2006).

3.1.2. Montessori ve Çocuk: İnsanoğlunun Babası

Çocuğa Özgürlük

Çocuk merkezli eğitim dendiğinde akla gelen en önemli kavramlardan biri özgürlük kavramıdır. Bu durumda akla şu soru gelmektedir: Merkeze konan çocuğa ne denli özgürlük olanağı sağlanacaktır?

Maria Montessori'nin eğitim anlayışını özgürlük temelleri üzerine bina ettiğini rahatça ifade edebiliriz (Güral, 2015). Ancak o, özgürlüğe bir kavram daha ilişitirir ve ona göre bu ikisi o kadar iç içe geçmiştir ki, biri olmadan diğeri hükümsüzdür denebilir. O da 'öz disiplin'(Güral, 2015) kavramıdır. Ona göre, çocuğa tanınan özgürlük kaosa, anarşiye, disiplinsizliğe sebep olmayacaktır. Özgürlük ve disiplin aynı madalyonun iki yüzüdür (Montessori, 2015). Bu noktada ikisi arasında belli bir dengenin sağlanmış olması şartıyla çocuk dışarıdan dayatılan kuralların yerine kendi içsel otokontrol mekanizmasını kullanacak ve böylece çok daha etkili olan iç disiplini sağlayacaktır.

Montessori, çocuğa tanınan bu hakkın başıboşluk olmadığını; aksine gelişiminin doğal akışı engellenmediği, gelişim ihtiyaçları doğru zamanlamalarla karşılandığı takdirde çocuğun normalleşeceğini ve gerçek potansiyelini ortaya koyacağını belirtmektedir (Güral, 2015). İtalyan eğitimci, Emici Zihin adlı eserinde bunu şöyle ifade etmektedir: "Özgürlük, çocukların canları ne istiyorsa yapmalarına izin vermek olarak anlaşılırsa, kuşkusuz ancak sapmaların gelişmesine öncelik tanınmış olur ve çocuklarda anormallikler çoğalır (...) bunun için de çocuğun ilgisini çekecek ve çocukta derin bir dikkat yaratacak şekilde ayarlanmış 'etkinlik güdülerinin' sunulması gerekir." Montessori'nin "Çocuğun kendiliğinden ilerlemesini sağlamak, her zaman için eğitim sistemimizin en büyük zaferi olacaktır" (Montessori, 2016) sözü de, yine bu felsefeyi destekler mahiyettedir.

Hareketli Çocuk

'Hareket' kavramı da Montessori'nin farklı yaklaştığı kavramlardan biridir. Hareketin insan için sadece bedensel gelişim demek olmadığını, hem ruhsal, hem de zihinsel gelişim için vazgeçilmez bir öneme sahip olduğunu savunur ve bunu şu şekilde ifade eder: "Hareket, her zaman için ilişkilerle dolu yaşamın temeli olarak kalıyor. Çünkü insanı ve aslında bütün hayvanlar alemi bitkisel dünyadan ayıran şey işte tam da bu hareket yeteneğidir. Dolayısı ile hareket yaşamın temel parçalarından birisidir ve eğitimin hareketi azaltması, daha da kötüsü ona ket vurması düşünülemez (Montessori, 2016)."

Çoğu zaman eğitimcilerin, ebeveynlerin çocuklarını, öğrencilerini bu konuda oldukça katı bir şekilde disipline etmeye çalıştıklarını, hareketlerini kısıtlamaya çalıştıklarını görmekteyiz. Mesela ders çalışan, kitap okuyan, ödevini yapmaya çalışan bir çocuğun bu esnada hareket ediyor, oturduğu yerde çakılmış vaziyette, kıpırdamadan durmak yerine kıpır kıpır hareket halinde olması durumunda şu uyarıları alması son derece muhtemeldir: ‘Oğlum, oynama da ödevine yoğunlaş!’, ‘Bırak oturup kalkmayı, dersine konsantre ol’. Oysaki çocuğun o hareketli hali, yerinde duramayan mizacı konsantre olmadığının kesin bir kanıtı olmayabilir, belki de yoğunlaşmasını o şekilde sağlayabilmekte, hareket halinde olmak ona çok daha iyi düşünme fırsatı vermektedir.

Aynı çocuk dünyaya geldiği andan itibaren dış dünyayla irtibata geçer ve kişiliğini adım adım inşa etmeye başlar. İnsan benliğini dış gerçeklikle ilişkiye koşan şey de hareketten başkası değildir. Yani hareket, dışarıdan alınan izlenimler ve bunlara bağlı zihinsel algı süreci için çok önemli bir etkidir (Montessori, 1992). Montessori bu durumu şu ifadesi ile pekiştirir: “Bedensel faaliyet ruhu dünya ile birleştirir (Montessori, 1992).”

Emici Zihin

‘Emici zihin’ kavramı, Montessori dendiğinde akla gelen sembol ifadelerden biridir. Ona göre küçük bir çocuk, sadece birkaç yıl içinde inanılmaz şeyler başarabilme kapasitesine sahiptir. Bunu çoğu zaman, engellemelere rağmen, öğretmenler, ebeveynler ve çeşitli eğitim girişimlerine ihtiyaç duymadan, tek başına gerçekleştirir. Bunu başarmasını sağlayan, insanoğlunun son derece kompleks karakteristik özelliklerini oturtmasını sağlayan eşsiz bir güçtür. Bu benzersiz güç ‘emici zihin’ gücüdür (Montessori, 2015). Tamamen yabancı olduğu bir dili dört dörtlük bir şekilde, kuralları ve grameriyle, incelikleriyle öğrenmesini, kapmasını sağlayan da yine bu güçtür.

Çocuğun zihni ve zekâ tipi, bir yetişkininki ile aynı değildir. Bir çocuğun başardığını bizim gerçekleştirmemiz çok zordur. Yukarıda belirttiğimiz gibi, sıfırdan bir dili geliştirmek çok farklı bir zihin tipini gerektirmektedir ve bu çocukta bulunan bir zihin tipidir. Biz yetişkinler, bilgileri alır zihnimize yerleştiririz. Ama onlardan, bir vazunun, içindeki sudan ayrı kalması gibi ayrı kalırız. Oysa bir çocuk, öğrendiği her yeni şeyle bir dönüşümden geçer, zihnini oluşturur ve kendini yeniden inşa eder. İşte bu zihin tipi ‘emici zihin’ tipidir (Montessori, 2015).

İç Disiplin

Montessori yaklaşımı dendiğinde akla gelen sorulardan biri şudur: ‘Bu eğitim yaklaşımıyla, bu kadar serbestiyetle disiplin nasıl sağlanır?’ Kuramda bu sorunun cevabı ‘iç disiplin’dir. Montessori’nin ifadeleriyle bu sorunun cevabı şöyledir: “Bizim sistemimizdeki disiplin kavramı hiç kuşkusuz çok farklıdır. Biz etkin bir disiplin arayışı içindeyiz. Bir kişi yapay bir şekilde dilsiz gibi susturulduğu ve felçli gibi hareketsiz bırakıldığı zaman disiplinin sağlandığına inanmıyoruz. Böyle bir insan disiplinli değil, yok edilmiş bir insandır (Montessori, 2016).” Ünlü eğitimci, bir başka eserinde de bu hususun devamını şöyle dile getirmektedir: “Biz, kendisinin efendisi olan, kendisini düzene sokabilen veya bir yaşam kuralını izleyebilen kişiye disiplinli diyoruz. Bu aktif disiplini kazanmak o kadar kolay değildir. Bu disiplin, yüksek bir eğitim ilkesini ihtiva etmektedir; hareketsizliğe mahkûm edilmekten çok daha başka bir şeydir (Topbaş, 2017).” Montessori için ‘iyi öğrenci’ ve ‘sessiz, hareketsiz öğrenci’ kesinlikle aynı anlama gelmez (Topbaş, 2017).

2012 yılında yapılan bir çalışmanın bulguları da bu görüşü destekler mahiyettedir. Birbirinden farklı üç eğitim yaklaşımının (Montessori Yaklaşımı, Çoklu Zekâ Kuramına Dayalı Eğitim ve Milli Eğitim Bakanlığı Tarafından Uygulanan Okul Öncesi Eğitim Programı) çocukların sosyal kural algıları üzerindeki etkilerinin incelendiği bu çalışmada, Montessori’ye göre eğitim alan çocukların sosyal kural algısı, ciddiyet ve otorite olmadığı zamanlarda bile kurallara uymada ve bunu içselleştirmede belirgin bir şekilde öne çıktıklarını göstermektedir (Tepeli ve Yılmaz, 2012).

Dikkatin Yoğunlaşması

Yoğunlaşma anı çok özel ve önemli bir andır. Öğrenci için öğrenmenin, gelişmenin, oluşturmanın en etkin olduğu zaman dilimidir. Montessori, bu ana ayrı bir kutsallık atfeder. Yoğunlaşma başlar başlamaz, öğretmen sanki yokmuş gibi davranmalı –farkettirmeden göz ucu ile takip kaydıyla- ve çocuğa müdahale etmemelidir. Çünkü bu an o kadar kırılabilir ve hassas bir andır ki, ‘en küçük bir dokunuş bile o gizemli anın bir sabun köpüğü gibi yok olup gitmesine ve anın bütün güzelliğinin de kaybolmasına sebebiyet verebilir (Montessori, 2015).

Tekrar ve Çalışma Şevki

Çocuklar da, diğer bütün canlılar gibi, Montessori'nin 'duyarlılık dönemleri' olarak adlandırdığı bir takım gelişim evrelerinden geçer. Bu evrensel gerçeklik, bütün dünya çocukları için değişmezdir. Bu hassasiyet süreçlerinde çocuk, belli bir bilgi ve beceriye karşı doymak bilmez bir 'çalışma şevki ve sevinci' duyar. Engel olunmadığı takdirde elindeki etkinliği şaşırtıcı boyutlarda tekrarlamaktan sıkılmayacaktır. İşte bu tekrarların dikkatin yoğunlaşması, kavrama ve zihin gücünün artmasında payı oldukça büyüktür (Oğuz ve Akyol, 2006).

Ödüller ve Cezalar

Montessori, ödülü de cezayı da aynı kefeye koyar ve ikisinin de boş olduğuna hükmeder (Montessori, 1992). Çocuğa dışarıdan baskı kuran bir otorite figürü olmadığı için ödül ve ceza gereksiz olmaktadır. Çocuklar öğrenme uğruna öğrenmekte (Erakkuş, 2014), esas şaşırtıcı olan tarafı da çocuklar ödülleri geri çevirmeye başlamakta ve bu da vicdanlarında yeni bir onur duygusu uyandırmaktadır (Montessori,1992). Montessori 'Emici Zihin' adlı eserinde bu noktaya kendi ifadesiyle şöyle temas etmektedir: 'Bir çocuğun ödüllendirilmesi ya da cezalandırılması gerekiyorsa çocuk kendi yolunu bulamıyor, bu nedenle de öğretmenin araya girmesi gerekiyor demektir. Oysa çocuk kendi başına çalışmaya başlıyorsa, ödüller ve cezalar gereksizdir; özgür ruhuna hakarettten başka bir şey değildir.'

Hata Denetimi

İnsan fitratı gereği kusursuz değildir. Hayat bir anlamda 'doğrunun dar yolunda yürümek' (Montessori,1992) demekse ve gerçeklere gözlerimizi yummayacaksak, herkesin hata yapabileceğini de kabul etmeliyiz. Böylece hatalara düşmanca yaklaşmamış ve hayatımızın ayrılmaz bir parçası oldukları gerçeğini göz ardı etmemiş oluruz (Montessori,1992). Montessori, bu kusursuzluk zırhının öğretmenler için de gereksiz olduğunu, sürekli denetleyen, eleştiren, hata düzelten pozisyonundan vazgeçmeleri gerektiğini savunmaktadır. Şu anekdotla sıklıkla karşılaşırız: Ustaya başarısının sırrını sormuşlar, iki kelime ile: "Doğru kararlar" demiş. Hepimizden farklı olarak, sürekli doğru kararları nasıl alabildiğini sormuşlar, tek kelime ile: "tecrübe" demiş. Bu tecrübe denen şeyin sırrının ne olduğu sorulunca; usta derin bir iç geçirmiş ve şöyle demiş: "yanlış kararlar!"

Montessori'nin savunduğu da bundan farklı bir şey değildir. Hata oldukça hata denetimi de olmak zorundadır. Hayattaki her şey birçok yanlışı ve yanılmayı da beraberinde getirmektedir. Bu gerçeğin hayatın bir parçası olduğunu görmeli ve her bireyin kendi hatalarının farkında olmasının dışarıdan bir başkası tarafından müdahale ile düzeltilmesinden daha önemli olduğunu kabul etmeliyiz (Montessori,1992). Disiplin için 'iç disiplin'i öneren eğitimci, denetim için de 'iç denetim'i önermektedir.

3.1.3. Montessori ve Öğretmen: Efendisine Sadık Bir Uşak

Montessori eğitim yaklaşımının kendisine has bir dengesi vardır. Bu denge içinde her bir unsurun yeri bellidir. Yukarıda bu dengenin iki önemli ayağından, çevre ve çocuktan bahsettik. Bu iki önemli unsurun sahip olması gereken özelliklerinden, muhtevalarından bahsedince üçüncü unsur olan 'öğretmen'in de konumu, nerede ve nasıl durursa dengeyi en iyi şekilde sağlayacağı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Ünlü eğitim kuramcısı, zayıf insanlar üzerinde tahakküm kurulabilir, ancak hiç kimse bir başkasının gelişmesine sebep olamaz ve gelişim öğretilemez demektir (Montessori, 1992). Haliyle öğretmen kelimesi de bir anlamda boşa düşmüş olmaktadır. O, öğretmen yerine 'yönetmen' kelimesini tercih ettiğini ifade etmektedir (Montessori, 2016). Tiyatro sanatında da iyi bir yönetmen için; rol veren değil, oyuncunun rolü kendisinin oluşturmasına, kendinden bir şeyler katmasına fırsat veren, oyuncunun ortaya koyduğu şeyi yönlendiren kişi olması gerektiği belirtilir. Montessori için öğretmen de bu konumdaki yönetmene benzetilebilir. Ona göre; öğretmen ne kadar etkin olursa, öğrenci de o denli yok olur; ne denli gizlenmeyi başarabilirse, öğrenci de o derece ortaya çıkar (Montessori, 2015).

Montessori düşüncelerini ifade etmek için eserlerinde sıkça metaforlardan yararlanır. Öğretmen kavramı için de bazı örnekler kullanmıştır. Bunlardan biri, başlıkta da belirttiğimiz gibi efendi-uşak benzetmesidir: "Öğretmen, bir uşak ile efendi arasındaki ilişkiden kendisine çok iyi bir model çıkarabilir. Uşak, efendisinin tuvalet masasını düzenli tutar, fırçaları yerine koyar, ama efendisine fırçaları ne zaman kullanacağını söylemez; yemeklerde servis yapar, ama efendisini yemeye zorlamaz; her şeyi hoş bir şekilde sunduktan sonra, tek bir söz etmeden sessizce huzurdan ayrılır (Montessori, 2015)."

Montessori'nin eserlerine bakıldığında, bütüncül bir eğitim felsefesi inşa etmeyi amaçladığı görülmektedir. İyi bir eğitim için rolleri belirginleştirmiştir. Çocuk için insanoğlunun babası (Montessori, 1992), efendi (Montessori, 2015), seçkin (Montessori, 2015) gibi tarif ve tanımlamalar yaparken; öğretmen için de iyi bir gözlemci, rehber, yönetmen, uşak, yardımcı gibi rolleri üstlenmelidir der. Bunun için iyi bir öğretmenin öncelikle ruhsal olarak hazır olması gerektiğini düşünür. Buna göre, evvela kendisine bakmalı, her türlü çileye hazır olmalıdır. Öğrencilerin kusurlarını aramaya odaklanmaktansa önce kendi eğilimlerini incelemeli, 'kusursuz olmalıyım' düşüncesinden vazgeçmelidir. Gurur, öfke ve kibir gibi duygulardan kesinlikle arınmalı, alçak gönüllü, saygılı ve ön yargısız olmalıdır (Montessori, 1992).

Schafer (2006), tam bu noktada Montessori'nin öğretmenlerden şu talebini aktarmaktadır: 'Sınırsız güç tutkusundan vazgeçerek, daha sevinçli, coşkulu bir izleyici olmalılar.

Ruhsal olarak hazır olmalıdır dedikten sonra, ikinci önemli aşama, çocuk için en uygun, en elverişli ortam ve çevreyi hazırlaması, düzenlemesi, hazırladığı bu düzeni periyodik olarak devam ettirmesi, her şeyin her an kullanıma hazır olmasını sağlamasıdır. Bunu açıklamak için Montessori yine bir metafordan yararlanır. Bir kadın nasıl ki evini önemser, sahiplenir, kocası için temiz, pırl pırl hale getirmeye çalışır ve bütün dikkatini kocasına vermez, aynı şekilde okulda öğretmenin durumu da bundan farklı değildir der (Montessori, 2015).

Sonraki aşamada öğretmenin çocuğa nasıl davranması gerektiği, onu çalışmaya nasıl çekebileceği, materyaller üzerinde yoğunlaştıktan sonra neler yapması gerektiği, düzeni bozan çocuklara ne şekilde müdahale etmesi gerektiği gibi sorulara yanıtlar arar. Sınıfı bir spor salonuna, öğretmeni de bu salondaki aletlerin nasıl kullanılacağını öğreten ve kenara çekilen antrenöre benzetir. Bu aletlerle çalışıp kaslarını, vücutlarını geliştirmek, daha sağlıklı hale gelmek çocukların işidir (Montessori, 2016). Öğretmenin çocukları kolaylıkla ve ustalıkla yönlendirebilmesi gerektiğini (Montessori, 2015) çalışmaya dalmış çocuğun başka bir çocuk tarafından rahatsız edilmesine izin vermeyen 'koruyucu meleği'(Montessori, 2016) olmalarını ve 'çevresindekileri ısıtan, canlandıran ve davet eden bir aleve benzemeleri'(Montessori, 2015) gerektiğini belirtir.

Montessori öğretmenlikle ilgili şu ifadeyi kullanmaktadır: "Alt düzeyden üst düzeye çıktığını hisseden ve bu şekilde dönüşen bir öğretmen için başarının en büyük belirtisi, 'çocuklar sanki ben yokmuşum gibi çalışıyor.' diyebilmektir (Montessori, 2015)." Böylece son aşamada adeta nirvanaya çıkacaktır öğretmen. Bu aşamada öğretmenin çok kolay olmasa da 'müdahale etmeme' yeteneği kazanması gerektiğini, övgü, yardım, hatta bir bakışın bile çocuğun çalışmasını bölebileceğini, sekteye uğratabileceğini unutmaması gerektiğini vurgular. Ayrıca Montessori, çocuğa yapılacak olan hizmet bedensel bir hizmet değil, tinsel bir hizmettir der. Çocuk bedensel hizmetini kendisi yapabilmelidir (Montessori, 2015). İstenmeden yapılan bir yardımın bile bir gurur kaynağı tehlikesi taşıyabileceğini belirttikten sonra, bir öğretmenin şu cümleyi kurması gerektiğini söyler: 'Bu çocukların tinlerine hizmet ettim, onlar da gelişmelerini tamamladı ve ben deneyimlerinde onlara eşlik ettim (Montessori, 2015).'

3.2. Montessori'de "din eğitimi" ne ifade eder?

Her ne kadar Montessori eğitim yaklaşımı ilk planda seküler bir yaklaşım olarak algılansa da, eserlerinin satır aralarında; tinsellik, değerler eğitimi, din, doğaüstü, kozmik, Tanrı sevgisi gibi kavramlarla karşılaşmak son derece olasıdır. Dolayısıyla Montessori eğitim yaklaşımı, örtük bir din eğitimi de içermektedir denilebilir. Montessori, 'Çocuklar Evi'nde anlatılanlarla din eğitimi arasında bütünsel olarak bir paralelliğin söz konusu olduğunu belirtir. Amacının çocuğa, dış dünyanın gerçekleri ile teması kadar doğaüstü yaşamın gerçekleri ile de barışık olması gerektiğini ve ikisi arasında olması gereken bağlantıyı kurması gerektiğini göstermek olduğunu söyler (Montessori, 2016).

'Çocuğun Keşfi' adlı eserinde 'Din Eğitimi' başlığı ile müstakil bir bölüm yazmış (Montessori, 2016) ve kendi yaklaşımında din eğitiminin temellerinin atıldığı Barselona'daki Katolik Montessori okulunun açılış sürecini, eğitim içeriğini, işleyişini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Yapılan bu çalışmadan kuramcının din eğitimine yaklaşımına ilişkin güçlü veriler çıkarmak mümkündür. Özetle aktarmak gerekirse; bu pilot okulda, fiziki bütün şartlar Montessori'nin tipik uygulaması gereği çocuklara uygun hazırlanmıştır. Boyutları çocuklara göre hazırlanmış, ama her ayrıntısı ile tam bir kilise olan minyatür bir ibadethane inşa edilmiş ve içindeki her mahfil de, olması gerektiği şekilde ve yerde küçültülmüş olarak dizayn edilmiştir. Böylece derslerin ve uygulamaların yapılacağı mekan çocukların kendilerini ait

hissedebilecekleri, rahatça kullanabilecekleri bir ortam haline getirilmiştir. Mum ışıkları, dini atmosfer, kutsal su, dini semboller, heykel ve ikonalar küçük öğrencilere hitap edecek şekilde ve Katolik inancına uygun olarak düzenlenmiştir. Çocuklar böylece ‘içsel itki’lerinin de yönlendirmesi ile ayinlere katılmış, yaptıkları dramatik canlandırmalarla vaftiz uygulaması yapmış, ayinlerin her birinde roller üstlenerek uygulamanın amaçlar doğrultusunda daha verimli olmasını sağlamışlardır. Ayrıca bu pilot programda dini ritüeller, saha çalışmaları ile de desteklenmiş ve yıl boyunca yapılan uygulamalarla güçlendirilmiştir. Böylece “dinin çocuğun yaşamına bir neşe ve esin kaynağı olarak nasıl pratik bir şekilde sokulabileceği” gösterilmiştir.

Eserin aynı bölümünde, “Burada başlayan ve yıllar boyunca devam edecek bu ibadet uygulamaları sonucu, bunun çocukça bir oyun olmadığını, bir ilah için yapılmış kutsal yerde gerçekleştirilen dini bir davranış biçimi olduğunu anlayacaklardır” diyen Montessori, bu hassasiyetleri gözeten bir eğitim disiplininden geçen çocuklarla ilgili şu ifadeyi kullanmaktadır: “Bunun sonucunda da tinsel açıdan güçlü ve dirençli oldukları görülür. Bu şekilde büyüyen çocuklar, ne tutuk, ne de korkak olur; hoş bir şekilde kendilerine hakim, yürekli ve gözü açık davranırlar. Her şeyin ötesinde, yaşamın yaratıcısı ve koruyucusu olan Tanrı’ya inanır ve güvenirlir.”

4. İslam Din Eğitiminde Montessori Yaklaşımının Uygulanabilirliği

4.1. Örtüstükleri Noktalar

Diğer modern eğitim yaklaşımlarında olduğu gibi, Montessori’de de merkeze konan ögenin ‘çocuk’ olduğu gerçeğinden hareketle mukayese bölümüne de çocuğu ele alarak başlamanın uygun olacağını düşünmekteyiz.

Montessori’nin eserlerinde, yaşadığı dönemi eğitim açısından yoğun eleştiriye tabi tuttuğu, çocuklara yaklaşımın büyük yanlışlıklar içerdiğine dikkat çektiği görülmektedir. Çocuğa layık görülen yerin bu olmaması gerektiğini, onlara reva görülen muameleyi hak etmediklerini sıkça ifade etmektedir (Montessori, 1992). Ünlü eğitimci, olmaması gerekeni belirttikten sonra olması gerekeni de şu cümlesiyle ifade etmektedir: ‘Çocuk insanoğlunun babasıdır (Topbaş, 2017).’ Yani çocuk fırsat verildiği takdirde önce kendi kişiliğini her yönüyle, daha sonra da insanlığı inşa edecek özel bir varlıktır. Fırsat verilirse, yani hak ettiği yere oturtulursa geleceği inşa edecektir.

Hz. Peygamber, çocukların diri diri gömülebildiği bir zihniyete, topluma elçi olarak gönderilmiş, bu anlayışın karşısına, çocuklara kız-erkek eşit davranılması, İslam nazarında insanın ‘ahsen-i takvim’ (en güzel yaratılış) üzere olduğu düsturuyla dikilmiş, mahlûkatın en şereflişinin insan olduğu, bunun kız erkek ayırlamayacağı ilahi düşüncesini savunmaktan geri durmamıştır. Bu yaklaşımın bu şekilde konumlandırılmış olduğu ‘insan’ın yavrusu olan çocuğa da nasıl bir değer biçtiği aşikardır (Ay, 2016).

Çocuk bahsi, Kur’an-ı Kerim’de direkt olarak 297 yerde, dolaylı olarak da 342 yerde geçmektedir. Ayrıca Kur’an-ı Kerim’in bazı ayetlerinde çocuk kelimesinin yerine kullanılan bazı kelimeler de çocuğa verilen değeri çok güzel ifade etmektedir. Bunlardan en dikkat çekicileri; gözbebeği manasında ‘kurratu ayn’, cennet çocukları için kullanılmış ‘saçılmış inciler’ gibi ifadelerdir (Ay, 2016). Bu iki ifade de, çocuğun merkeze konduğunu, apayrı bir önem verildiğini çok güzel ifade etmektedir.

Bizler için İslam’ın canlı örneği olan Hz. Peygamber’in çocuklara yaklaşımına baktığımızda; sevgi ve hoşgörüyü her zaman gözettiğini, değer verip selam verdiğini, hal hatır sorduğunu, onların isteklerini dikkate aldığını, yeri geldiğinde de onlarla şakalaştığını görmekteyiz (Sağlam, 2002). Onun çocuklara yaklaşımında görülen özellikleri Canan şu şekilde maddeleştirmektedir:

- “Şefkat
- Çocuklara yakınlık
- Fazla müdahale etmemek
- Çocukların arzusuna uymak
- Çocuğa hizmet
- Çocuklara eşit muamele

- Çocuğun günlük programı ve takibi” (Canan, 1984).

Bu yedi husus tek tek irdelendiği takdirde Montessori'nin Hz. Peygamber'in eğitim prensiplerine, yani İslami eğitim yaklaşımına ilkesel olarak benzer iddialarda bulunduğu görülecektir. Montessori, eserlerinde sıklıkla çocuğun doğası, kendini gerçekleştirme, normalleşmesi gibi kavramlara vurgu yaparken İslam inancındaki 'fitrat' kavramının da aynı kapılara çıktığını müşahade etmekteyiz (Mustafayeva, 2016).

Osmanlı devletinin önemli eğitim kurumlarından olan Enderun mekteplerinin duvarlarına yazılan şu söz de, 'fitrat' ve 'insanın doğası' kavramlarına dönemin yaklaşımını yansıtmaktadır: “Burada hiçbir balık uçmaya, hiçbir kuş yüzmeye zorlanmaz...(Mustafayeva, 2016)”

Yukarıda ifade ettiğimiz maddelerden 'fazla müdahale etmemek' ve 'arzusuna uymak' konularına değinmek gerekirse; mesela, İslam peygamberi Hz. Muhammed hakkında aktarılan bir rivayet bunlara yerinde bir örnek teşkil edecektir kanaatindeyiz. Hz. Peygamber, bir gün mescide gelirken yanında küçük yaşta torununu da getirmiş ve namaza dururken onu sağ tarafına oturtmuştur. Namaza devam ederken secdelerden biri biraz uzayınca ashab durumu garipseler; hatta Hz. Peygamber'e bir şey mi oldu, ya da vahiy mi iniyor diye merak ederler. Olayı rivayet eden Şeddat (r.a.) kafasını hafifçe kaldırıp bir bakış atınca küçük torununun Hz. Peygamber'in sırtına ata biner gibi binmiş olduğunu görür. Namazına devam eder. Selam verildikten sonra sorulduğunda Hz. Peygamber, yüzünde güller açarak güler ve şöyle buyurur: “Zannettiklerinizin hiç biri olmadı. Şu sevgili oğlum sırtıma bindi. Ben de onun oyununu bozmak istemedim. İşte mesele bundan ibaret (Mustafayeva, 2016).” Bu rivayet, Hz. Peygamber'in adem-i müdahale prensibi ile çocuğa en önemli an olan secde anında bile tanıdığı geniş hareket alanını göstermesi açısından manidardır.

Montessori, hareketin hem ruhsal, hem de zihinsel gelişim için vazgeçilmez bir öneme sahip olduğunu, eğitimin kesinlikle hareketi azaltmayıp ona ket vurmaması gerektiğini, yerinde duramayan, kıpır kıpır hareketli bir çocuğun konsantre olamayan bir çocuk anlamına gelmediğini, belki de çocuğun yoğunlaşmayı o şekilde sağladığını ve bu durumun ona daha iyi düşünme fırsatı verebileceğini savunur.

Hz. Peygamber de küçükken hareketli ve yaramaz olan çocuklara hemen müdahale edilmemesi gerektiğini; çünkü bu aktif halin büyüdüğü zaman aklının çok olacağına dair bir alamet olabileceğini buyurmuştur (Ay, 2016). Hz. Peygamber, bu yaklaşımında hareket ve zihin gelişiminin eş zamanlı olarak ilerlediği, aralarında güçlü bir münasebetin olduğu realitesini, 'hareketli çocuk eşittir yaramaz, o da eşittir zeki olmayan çocuk' peşin hükmünün doğru olmadığını dile getirmektedir.

Montessori, nezaket ve zarafet kavramlarını çok önemsemekte ve evrensel ahlak, kozmik inanç yaklaşımını bu iki kavramda somutlaştırmaktadır. Ve öğretmenin fazla görünür olmaması gerektiğini de, yardımın bile bir gurur kaynağı olabileceği düşüncesinden hareketle savunmaktadır. Bu yaklaşımın İslami ahlaktaki 'sağ elin verdiği sol elin görmemesi (Buhârî, Ezân 36, Zekât 16; Müslim, Zekât 91; Tirmizî, Zühd 53; Nesâî, Kudât 2)' düsturuyla tam bir paralellik arzettiğini görmekteyiz.

Yine bahse konu bu eğitim yaklaşımında gördüğümüz, kişiye uygun ortamın hazırlanıp, gerekli çevresel dokümanın sağlanıp, bu imkânlarla baş başa bırakılan, belirli bir özgürlük-serbestiyet tanınan kişinin iradesine saygı duyulmuş, zorlama ve baskı ile yönlendirme yolu tercih edilmemiştir. Kur'an-ı Kerim'in Hz. Muhammed'e 'Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin, senin görevin tebliğ etmektir' (Kasas, 28/56; Nahl, 16/37; Maide, 6/107; Şura, 42/48) beyanı da, bu özgür irade gerçeğine işaret etmektedir (Erakkuş ve Musayev, 2014).

'Çocuklar sanki ben yokmuşum gibi çalışıyor'(Montessori, 2015), "Alt düzeyden üst düzeye çıktığını hisseden ve bu şekilde dönüşen bir öğretmen" (Montessori, 2015), "Üst doğa aşamasına yükselme" (Montessori, 2015), "Tinini daha yüksek bir düzeye çıkma." (Montessori, 2015) Montessori'nin satır aralarından seçtiğimiz bu ifadeler, manevi inkişaf, tasavvuf, ihlas, enaniyetten sıyrılma, hiçlik gibi İslami tasavvuf kavramlarına batılı bir düşünürün kendi düşünce perspektifinden bakışını yansıtmaktadır. İslami düşünce ile belirgin bir paralellik gösteren bu fikirler, Montessori'ye göre, bir eğitimcinin, öğretmenin varması gereken noktadır. Daha sonra bizim tek ders programımız diyerek kurduğu şu yakarış cümlesiyle de geliştirdiği eğitim felsefesine temel teşkil etmiştir: -"Tanrım, çocukluğun sırrına ermemeze yardım et ki, çocukları senin adaletine ve kutsal iradene uygun bir şekilde tanıyalım, sevelim ve onlara hizmet edelim." (Montessori, 2015) İslami bakış zaviyesinden bu yakarışı üç kelime ile özetleyebiliriz: Emanet, nimet, imtihan.

İki farklı eğitim disiplininin örtüşme noktalarına 'öğretmen' cihetinden devam edecek olursak, şunu belirtmeliyiz: Montessori, işin öğrencide bittiğini, onun gayretinde, çalışma aşk ve şevkinde bittiğini, öğretmenin de sadece bir vasıta olması gerektiğini savunur.

Bayraktar, İbn Cema'a'dan, bazı selef alimlerinin hocalarının huzuruna çıkmadan önce, yakarıştı ve tasaddukta bulduklarını, şu şekilde dua ettiklerini aktarır: 'Allah'ım hocamın kusurunu benden gizle, ilmimin feyzini benden giderme'(Bayraktar, 1997). Bu ifadeden şu çıkarımları yapmamız mümkündür: Hocamın kusurları olsa da -ki olabilir- ben fark etmeyeyim, ilim yolunda çalışmalarına devam edeyim, gayretim olumsuz etkilenmesin ve öğretmenimin zaafı beni sekteye uğratmasın.

Aslında farklı bir bakış denemesi yaptığımızda işin önemli bir kısmının öğrencide bittiği, çalışma aşkı ve gayretinde bittiği düşüncesinin, öğretmenin bir aracı olduğu düşüncesinin bu duadan da çıkarılabildiğini görmekteyiz.

İki sistemin örtüştüğü noktaları, bütünlük ilkesi (holistik yaklaşım) açısından da bir değerlendirme yaparak sonlandırmak istiyoruz. Bütünlük ilkesi denildiğinde akla ilk gelen akıl, ruh ve bedendir. Bunlardan "ruh eğitimi", çağdaş eğitim çevreleri tarafından sıklıkla ihmal edilmektedir. Oysa hem İslami eğitim yaklaşımında, hem de Montessori yaklaşımında 'ruh eğitimi' önemli bir yer teşkil etmektedir. İnsan davranışını yöneten merkez olarak sadece 'akıl'ın kabul edilmesine karşıt bir görüş ileri sürmektedir (Mustafayeva, 2016; Erakkuş ve Musayev, 2014). Hatta İslami yaklaşım, 'nefs' kavramını da bambaşka bir zaviyeden dahil ederek süreci daha ileri bir noktaya taşımıştır (Peker, 2011). İslami bakış açısı ile zihin (akıl), kalp (beden) ve nefis (ruh), insan davranışlarını yönlendiren üç merkezdir. Hz. Muhammed'in 'Allah'ım işe yaramayan bilgiden, ürpermeyen kalpten ve doymayan nefisten sana sığınırım' (Ebu Davud, Salat 367) hadisini çözümlediğimizde ve eğitim açısından irdelediğimizde, işe yaramayan bilginin zihin (akıl) eğitimi, ürpermeyen kalbin davranış (kalp) eğitimi, doymayan nefsin ise duygu eğitimi (ruh) karşıladığını söyleyebiliriz (Erakkuş ve Musayev 2014).

4.2. Yaklaşım Farklılıkları

Her iki eğitim yaklaşımının farklılıklarını anlayabilmek ve meseleye derinlemesine vakıf olabilmek için evvela Montessori'nin yaşadığı dönemin siyasal ve entelektüel yapısına ve geliştirdiği kuramın felsefi kodlarına eğilmek gerekmektedir.

Rusya'da 1917'de patlak veren Bolşevik devrimi İtalya'yı da sarsmış ve ülkede şiddet eylemlerinde yüzlerce insanın öldüğü kargaşa ve kaosun başlamasına sebep olmuştur. Bu belirsiz anarşi ortamında halkın umudu Faşist Mussolini olmuş ve onu iktidara taşımıştır. Yönetimi ele geçiren Faşist Mussolini yönetiminin en güçlü ideali eski Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurmak olmuştur. İşte Montessori'nin çalışmalarını yoğunlaştırdığı dönemde bunlar olmaktadır ve İtalya'da istikrarsızlık, düzensizlik, anarşi; dünyada savaşlar, sürgünler, ölümler, çatışmalar hakimdir (Durakoğlu, 2011). Dönemin baskıcı, otoriter ve faşist yönetim anlayışına bir tepki olarak; anarşist yönelimler, özgürlükçü fikirler, alternatif eğitim arayışları ve pozitivist anlayışın gerilemesi gibi sonuçlar ortaya çıkmıştır. İşte Montessori, eğitime dair teori ve yaklaşımını bu düşünsel zemin üzerine inşa etmiştir.

Batıya ait, aykırı siyasi ve felsefi gelgitlerin yaşandığı baskıcı bir dönemin tepkisel ürünü olan bir eğitim sistemiyle İslami eğitim sistemi arasında birçok paralellik olsa da, yaklaşım farklarının da olması kaçınılmazdır. Her ne kadar Montessori, kendi eğitim sisteminde çocuğa tanınan özgürlüğün; anne-baba, doğa, devlet, öğretmen gibi bütün yasa koyucu otoritelerden kurtulmak anlamına gelmediği, (Montessori, 2016) anne ve babaya duyduğumuz minnet duygularını yok saymaya çalıştığımız zannedilmesin (Montessori, 2016) gibi izahlar yapsa da, İslami bakış açısıyla; minnettarlık, rekabet, itaat, nasihat gibi, olması gerektiği kadar, yerinde ve zamanında olmak kaydıyla insanlarda mutlaka bulunması gereken duyguların farklı bir yaklaşımla tartışmaya açıldığını görmekteyiz. İnsanın fitratında var olan hiçbir duygu yersiz ve gereksiz değildir; iyiye, doğruya ve hayra kanalize edilmesi şartıyla.

'Nihaî hedefi özgür ve otonom insanın yaratılması olan Anarşist pedagojinin'(Korkmaz, 2005) ister istemez sadece kokusu bile sinmiş olsa, İslâmî açıdan göz ardı edilemeyecek bir kelime olan 'itaat' kavramının tartışmaya açıldığını en azından bu anlamda bir kapı aralandığını görmekteyiz. Oysa Müslümanların kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim; "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulü'l-emre (idarecilere) de itaat edin" (Nisâ Suresi, 4/59), 'Çünkü O'na itaat Allah'ı sevmenin bir şartıdır'(Al-i İmran Suresi, 3/31) gibi daha birçok yerde bu kavramı kullanmaktadır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu noktada; hangi durumlarda ve kime itaat edileceği son derece önemlidir.

Ayrıca Kur'an'ın tebliğ ilkelerinden olan 'zorlamama' (hürriyet) ilkesinin de gereği olarak bahsini ettiğimiz itaat kavramı, özgürlüğü ve seçme hakkını tümünden yok sayan bir anlayışı kesinlikle içermemektedir (Şanver, 2015).

Bir diğer ayrışma noktası da 'nasihat' kavramıdır. Montessori, meşhur eseri *Emici Zihin* (The Absorbent Mind)'de "Zayıf ve boyun eğdirilmiş olanlar üzerinde herkes egemenlik kurabilir; ama hiç kimse bir başkasının gelişmesine neden olamaz. Gelişim öğretilmez"(Montessori, 2015) demektedir. Ünlü eğitimci bunu ifade ederken kendi zaviyesinden haklı gerekçelerle bunu temellendirmeye çalışsa da, kullanılan ifadenin İslami bakış açısından fazlasıyla iddialı olduğunu görmekteyiz. Zira rehber, yol gösterici, öğretmen, uyarıcı olarak gönderilen bir peygamber ve "Ashabım yıldızlar gibidir, hangisine uyarmanız hidayete erersiniz"(Beyhakî, el-Medhal, s. 164, Kenzu'l-ummal, h. no: 1002) diyerek kendinden sonra sahabeleri ve "Âlimler, peygamberlerin vârisleridir"(Ebû Dâvûd, İlim, 1; Tirmizî, İlim, 19) diyerek daha sonra da alimleri işaret eden bir dinin eğitim sisteminden bahsediyoruz. Bu bağlamda 'hiç kimse bir başkasının gelişimine neden olamaz' demek başka bir yaklaşımı temellendirmektedir.

Kabul etmeliyiz ki, Kur'an bir öğüt kitabıdır ve bu isimlendirme bizzat Kur'an'da yer alır (Yunus Suresi, 10/57) ve sıkça işlenir. Bu da, insanın nasihatten etkilenen bir psikolojiye sahip olduğunu göstermektedir. İslam Peygamberinin eğitim yaklaşımında insanda var olan hiçbir özellik yok sayılmamaya, bastırılıp yok edilmemeye çalışılır (Özbek, 1991). Muhammed Kutub da; "öğüt hem zaruri, hem de lazımdır. Çünkü ruhta devamlı tevcih ve terbiyeye muhtaç birtakım fitri itici güçler vardır. Bu hususta mutlaka öğüt lazımdır. Zira insan, bazen uygun örneği bulup alamaz. Bazen de tek başına o örnek kâfi gelmez" (Bayraktar, 1997) diyerek nasihatın, yol göstericiliğin önemini vurgular. İslam eğitiminin ve Montessori'nin bu bağlamda nasihate yaklaşımı farklılık göstermektedir. Diğer taraftan, 15. yy'da yaşamış önemli İslam âlimlerinden olan Taşköprüzade; "Öğretmenine karşı öğrenci, yağmura muhtaç toprak gibidir. Toprağın yağmuru her halükarda kabul ettiği gibi, öğrenci de öğretmenin verdiği bilgileri kabul etmelidir" (Bayraktar, 1997) sözüyle Montessori'nin öğrenci boş kap, öğretmen de su değildir (Montessori, 1992) yaklaşımının oldukça farklı olduğu, öğretmen ve öğrenci arasındaki bilgi alışverişi ve her ikisinin konumu noktasında farklılık arz ettiklerini görmekteyiz. Bu durumda da önemli olanın üslup, denge, orta yol gibi hassasiyetler olduğu düşünülebilir. Nasihatın yerinde, zamanında ve kararında yapılması sağlıklı sonuçlar verecektir. Montessori'yi ele alırken 'çocuk, öğretmen ve çevre' şeklinde üç açıdan ele almıştık. Kanaatimizce bu üç unsur arasında çok önemli bir ahenk vardır. Birinden birini öne çıkardığımızda ya da geriye çektiğimizde dengelerin değişeceği aşikârdır.

Montessori öğretmeni 'efendisine sadık bir uşak' (Montessori, 2015) olarak metaforize ederken; beri tarafta 12. yy'da yaşadığı tahmin edilen (Zernuci, 2013) ve İslam coğrafyasında klasik bir eser olarak bilinen "Ta'lim-ül Müteallim" (Talebeye Tahsil Adabının Öğretimi) adlı eserin yazarı İmam Burhaneddin Zernuci de aslında abartılı sayılabilecek bir saygı örneği sunabiliyor. Zernuci öğretmen öğrenci ilişkisini şöyle metaforize etmektedir: "Buhara imamlarının büyüklerinden biri, talebelerine ders verdiği mecliste ara sıra ayağa kalkıyormuş. Etrafındakiler kendisine niçin sebepsiz yere ayağa kalktığını sorduklarında şöyle demiş: Hocamın oğlu çocuklarla birlikte sokakta oynuyor. Arada mescidin kapısının önünden geçiyor, kendisini gördüğümde hocama olan hürmetimden ayağa kalkıyorum (Zernuci, 2013)." Her iki anekdota da baktığımızda uçlarda örnekler olduklarını kabul etsek de, genel ruhu yansıtmaya ve bakış açısını gösterme bağlamında fikir veren örnekler olduğunu söyleyebiliriz.

Uysurları arasındaki ahenk bozulmuşsa, bu eğitim düzeni; gerek öğretmen, gerekse öğrenci açısından 'her şeyi ben yaparım, ben bilirim' bakış açısına evrileceğinden, bu durumun istenmeyen bir ego ve bencillik tehlikesi doğurabileceğini gözden kaçırmamak gerekir.

Montessori, eğitimin hangi evrede başlaması gerektiği ile ilgili şunu ifade etmektedir: "Doğuşunda bile böyle bir canlılık gösterdiğine göre, bu ruhsal yaşam, çocuk büyüdükçe kim bilir daha ne kadar gelişecektir. Çocuk eğitimi deyimini zihinselden çok ruhsal bir gelişme olarak anlıyorsak, çocuğun eğitiminin doğumdan başlaması gerektiğini söylemek yerinde olacaktır (Montessori, 1992)." Bir başka eserinde de eğitimin çocuk doğar doğmaz başlaması gerektiğini, belli bir yaşa ulaştığında aniden başlayan bir olgu olmadığını belirtmektedir (Montessori, 2016). Yaşadığı pozitivist döneme göre, Montessori'nin aslında konuyu ileriye taşıdığını kabul etsek de, İslami yaklaşımda bu mesele; tedbir, tatbik devresi olarak iki merhaleye ayrılmış ve tedbir devresi ile konu, nikah öncesi tedbirler, nikahtan doğuma kadar olan tedbirler ile doğumdan çok daha öncesine kadar taşınmış ve üzerinde ayrıntılı mütalaalar yapılmıştır (Canan, 1984).

5. Sonuç ve Değerlendirme

Tarih boyunca 'öğrenci-öğrenme' ve 'öğretmen-öğretme' kavramları, yaşanan zamanın da ruhuna göre değişiklikler göstermiştir. İbrenin hızla 'öğretmen-öğretme'den 'öğrenci-öğrenme'ye doğru kaydığını gördüğümüz günümüz bilgi toplumunda bunu görmek çok daha kolaydır. Önemlenecek derecede uyum kabiliyetine sahip bir varlık olan insan; yaşadığı zamanın maddi manevi imkanlarına adapte olmakta ve ona göre şekil almaktadır. Bu adaptasyonda değişen teknoloji de önemli bir paya sahiptir. İnsan, kendi beşeri imkanlarıyla yapa geldiği birçok işi yine kendi üretimi olan teknolojinin sırtına yükledikçe, bir yandan yükü hafifletmekte, bir yandan da kendi bedensel ve zihinsel işleyişinde ciddi değişiklikler olmaktadır. Öğrenme tarzındaki değişiklikler de bu bahse dahildir.

Diyebiliriz ki, komplike birçok değişkene rağmen, değişmeyen hakikati kavramaya çalışıyoruz. Bu değişmeyen hakikat 'din' hakikatidir. Bu da bizim inancımıza göre İslam'dır.

Medeniyetler değişim ve gelişim gösterdikçe insana yaklaşım tarzı değişmiş ve farklı eğitim anlayışları gelişmiştir. Alternatif eğitim yaklaşımları dediğimiz yönelimler de bu sürecin ürünüdür diyebiliriz. İşte Montessori eğitim modeli de bu alternatiflerden biri olarak 20. yy'ın başlarında farklı siyasi ve fikri gelişmelerin yaşandığı bir ortamın ürünü olarak İtalya'da ortaya çıkmıştır. İnsanın maddeden ibaret olmadığını, çocuğun çok değerli ve özel bir varlık olduğunu, geleceğin medeniyetini inşa edecek olan insanoglunun babası olduğunu, gerekli ortam ve imkan sağlandığı ve önündeki engeller kaldırıldığı takdirde kendi doğasını gerçekleştirebileceğini, normalleşeceğini savunmaktadır. Çocuğun bunu gerçekleştirmesine önayak olacak eğitimci yetişkinlerin de tinin (maneviyatın) daha yüksek bir düzeyine, üst doğa aşamasına yükseleceklerini savunmaktadır. Öğretmen ve öğrencinin rolleri konusunda kartları yeniden karmış ve yeniden rol dağılımı yapmıştır diyebiliriz.

1924 yılından beri olimpiyatlarda yer alan curling sporunun oyun kuralları, öğretmen ve öğrencinin konumu ile ilgili bize bu anlamda oldukça iyi çağrışımlar sunmaktadır. Bu spor dalında dört kişiden oluşan takım oyuncularından biri, yaklaşık yirmi kiloluk granit taşı buz üzerinde hedef noktaya doğru fırlatmakta; oyunculardan biri hedef noktasında taşı beklemekte, diğer ikisi de -asıl burada ilgi çekici olan da bu iki oyuncunun yaptığıdır- ellerindeki saplı özel fırçalarla, fırlatılan oyun taşına dokunmadan yolunu süpürmekte, temizlemekte, yol alıp rahatça hedef noktaya ulaşması için ciddi bir performans sergilemektedirler. Adeta yolunda ilerleyen bu taşın istenilen hedefe ulaşması için üzerine titremektedirler. Bu spor faaliyetinin, Montessori'nin eğitime bakışına öğretmen-öğrenci ilişkisi açısından somut bir örnek teşkil ettiğini düşünmekteyiz.

Montessori'nin amacı, eğitimde dâhiler yaratmak değil, her çocuğun kendi kabiliyeti ve potansiyel gücü nispetinde kendisini geliştirmesine, oluşturmaya fırsat tanımaktır. Montessori, bunu, öğretmeni geriye çekerek, çevreye saklayarak gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Çocuğun kendi kendine başarma duygusunu en yoğun şekilde tatmasını istemektedir. Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki; insan tek başına aklıyla hakikati kavrayabilir, ancak bu kavrama kapasitesi bir yerde tükenir ve dışarıdan destek şart olur. Öyle olmasa Allah muhtelif zaman, coğrafya ve toplumlara birer eğitimci-peygamber gönderme yoluna gitmezdi. İfade etmek gerekir ki, hayatta dengeler vardır. Sistemler, bu dengeler üzerine bina edilmektedir. Bu denge, her birime farklı konum gerektirmektedir. Birinin yeri değiştiğinde diğerleri etkilenmekte, işleyen denge bozulabilmektedir. Eğitim konusunda da öğretmeni fazla saklama, öğrenciyi çok ön plana çıkarma, çevreyi çok geri plana itme ya da tam tersi öne çıkarma gibi her türlü değişiklik diğerinde zararlı sonuçlar doğurabilecektir. O halde bu konuda 'denge, orta yol, vasat' (sırat-ı müstakim) ölçülerinin yolumuza ışık tutacağını söylemek yerinde olacaktır.

Durkheim'e göre eğitim, çocukta fiziksel, entelektüel ve ahlaki hallerin uyandırılması ve geliştirilmesi faaliyetleridir. Bu tanımdaki uyandırma tabiri çocukta zaten uyur halde var olan bir melekenin uyandırılması ameliyesidir. İşte kanaatimizce asıl mesele burada ortaya çıkmaktadır. Nasıl uyandırılacak? Mümkün merteye görünmeden, uzaktan, var yok arası tatlı bir fısıltı veya dokunuşla mı, yoksa sarsarak, ciddi bir temas ve hatta tutup kaldırarak mı? İşte bu metaforik yaklaşım, aslında Montessori'nin öğrenciyeye yaklaşımına örnek olarak verilebilir.

Montessori eğitim yaklaşımı görmezden gelinemez. Din eğitimi gibi önemli bir alanda da kullanılması çok faydalı olacaktır. Hele ki günümüz dünyasında önemi ve gerekliliği bir kat daha anlaşılabilir ahlâk, değerler ve maneviyat kavramlarından dolayı da alternatif yaklaşımlardan destek alınması büyük önem arz etmektedir. Ama bu modeli körü körüne, Montessori'nin bütünüyle hayat görüşünü çocuklarımıza işlemeye çalışarak değil, bu yaklaşımın kendi inanç dünyamıza, İslami çerçeveye uyarlanarak kullanılması

ve Hz. Peygamber'in sünnetine riayet ederek örtüştükleri konular ve doku uyumsuzluklarına dikkat edilerek istifade edilmesi gerekir. Zira her iki eğitim yaklaşımında da rıza-yı ilahiye uygun bir birey yetiştirmek hedeflenmiştir denebilir. Çünkü Montessori 'Emici Zihin' adlı eserini, tek ders programı olarak kabul ettiği şu duasıyla bitiriyor: 'Tanrım, çocukluğun sırrına ermemize yardım et ki çocukları senin adaletine ve kutsal iradene uygun bir şekilde tanıyalım, sevelim ve onlara hizmet edelim.' Ama şurası gözden kaçırılmamalı ki, Montessori'de Hıristiyan Batı dünyasının Tanrı anlayışı, İslam eğitiminde ise Müslüman dünyanın Allah inancı vardır.

Şekilsel ve metodik bir destek alınmasında hiçbir sakınca olamaz; tam tersine oldukça iyi sonuçlar da alınabilecektir ve günümüzde bazı ülkelerde birçok okul İslami eğitimini Montessori yaklaşımı ile vermekte ve memnuniyetlerini ifade etmektedirler.

Kaynaklar

- Ay, M. E. (2016). *Çocuklarımıza Allah'ı nasıl anlatalım?*, Timaş Yayınları: İstanbul.
- Akyüz, Y. (1999). *Türk eğitim tarihi-başlangıçtan 1999'a*, Alfa Yayınları: İstanbul.
- Aydın, M. Ş. (2017). *Din eğitimi bilimi*, Kimlik Yayınevi: Kayseri.
- Aydın, M. Ş. (2014). *Peygamberimizin eğitim ve öğretimle ilgili sözleri (II)*, Eğitimde Birlik Derneği Yayınları: Ankara.
- Ayhan, H. (1997). *Din eğitimi ve öğretimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları: İstanbul.
- Bahçekapılı, M. (2010). *Ortaöğretim DKAB dersinin öğrencilerin dini duygu, düşünce ve davranışları üzerindeki etkisi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Bayraktar, F. (1997). *İslam eğitiminde öğretmen öğrenci münasebetleri*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları: İstanbul.
- Bilgin, B. (1981). Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24(1), 469-483.
- Buyrukçu, R. (1997). Kur'an'a göre insanın özellikleri ve Hz. Peygamberin eğitim uygulamaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4.
- Canan, İ. (1984). *Resullullah'a göre ailede ve okulda çocuk terbiyesi*, Cihan Yayınları: İstanbul.
- Cilacı, O. (1990). *Günümüzde din ihtiyacı ve din eğitimi*, *Selçuk Ün. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 191-212., Erişim: http://isamveri.org/pdfdrgr/D00198/1990_3/1990_3_CILACIO.pdf
- Durakoğlu, A. (2010). *Maria Montessori'ye göre çocuğun doğası ve eğitimi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Erakkuş, Ö. & Musayev İ. (2014). "İslam Eğitim Sistemleri ve Montessori Yaklaşımı: Karşılaştırmalı Bir Çalışma", *Elmi Mecmua*, sayı: 9, Bakü.
- Erakkuş, Ö. (2014). Values education at different school types, *Karaelmas Journal of Educational Sciences*, 2, 150.
- Eratay, E. (2011). Montessori yönteminin etkililiği, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(1)
- Fersahoğlu, Y. (1997). Din eğitim ve öğretiminde insanı tanımanın önemi, *İLAM Araştırma Dergisi*, 2, 2.
- Güral, M. (2015). Montessori Eğitim Yaklaşımında Çocuğun Özgürlüğü, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 447-457, Erişim: <https://jasstudies.com/DergiTamDetay.aspx?ID=2937&Detay=Ozet>
- Kalın, F. (2002). Kur'an'a göre eğitim ve öğretimin temel kriterleri, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2(3)
- Korkmaz, H. E. (2005). *Montessori metodu ve montessori okulları: türkiye'de montessori okullarının yönetim ve finansman bakımından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Montessori, M. (2016). *Çocuğun keşfi*, Kaknüs Yayınları: İstanbul.
- Montessori, M. (1992). *Çocuk eğitimi, montessori metodu*, Özgür Yayınları: İstanbul.
- Montessori, M. (2015). *Emici zihin*, Kaknüs Yayınları: İstanbul.
- Montessori, M. (2016). *Çocuğunuz hakkında bilmeniz gerekenler*, Kaknüs Yayınları: İstanbul.
- Mustafayeva, L. (2016). *Montessori eğitim sistemi ve islam eğitim sisteminin karşılaştırılması.*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Nural, E. & Durguter, H. (2016). Hz. Muhammed Sallallahü Aleyhi Vesellem'in eğitim liderliği, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (1), 26-53. Erişim: <http://dergipark.org.tr/dusbed/issue/22639/241865>
- Oğuz, V. & Akyol, A. K. (2006). *Çocuk eğitiminde montessori yaklaşımı*, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(1), 243-256, Erişim: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/50270>
- Öcal, M. (1990). *Din eğitimi ve öğretiminde metodlar*, T.D.V. Yayınları: Ankara.
- Özbek, A. (1991). *Bir eğitimci olarak Hz. Muhammed*, Esra Yayınları: Konya.
- Peker, H. (2011). *İbn Sina'nın epistemolojisi*, Emin Yayınları: Bursa.
- Sağlam, İ. (2002). Hz. Peygamberin çocuk eğitiminde öne çıkardığı hususlar, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (2), 167-190, Erişim: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/143931>
- Schafer, C. (2006). *Ömür törpüsü mü? bal küpü mü?*, Sistem Yayıncılık: İstanbul.
- Şanver, M. (2015). *Kur'an'da tebliğ ve eğitim psikolojisi*, Pınar Yayınları: İstanbul.
- Tepeli, K. & Yılmaz, E. (2012). Üç Farklı Programa Göre Eğitim Alan Okul Öncesi Çocukların Sosyal Kural Algılarının İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 197-207 Erişim: <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/viewFile/78/62>

- Topbaş, E. (2017). *Montessori yöntemiyle çocuk eğitimi*, Panama Yayıncılık: Ankara.
- Yorulmaz, B. (2014). Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin seçmeli kuranı kerim, Hz. Muhammed'in hayatı ve temel dini bilgiler derslerine ilişkin öz algıları, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11(41), s. 302, Erişim: <http://e-dergi.marmara.edu.tr/maruoneri/article/view/5000011419>
- Yorulmaz, B. (2013). Kuran kursu öğreticileri ile cami görevlilerinin okul öncesi ve ilköğretim 1. kademe öğrencilerine ders verme durumlarına ilişkin öz algıları (istanbul örneği)"Erişim: <http://dergipark.gov.tr/maruoneri/issue/17900/187810?publisher=e-dergi-marmara>
- Zernuci, İ. B. (2013). *Ta'lim-ül müteallim*, Yasin Yayınevi: İstanbul.